

Omstander-effect = term voor iets dat niet bestaat

De Limburger 9-12-2023

Al weer enige tijd geleden brachten psychologen het begrip “omstander-effect” in rolatie. Het verwijst naar de passieve houding van getuigen als die zien hoe iemand slachtoffer wordt van een misdrijf of ongeval: niet helpen, wel kijken. Er werd een hele theorie opgetuigd om het fenomeen te verklaren. De kern ervan is dat omstanders het graag aan anderen overlaten om hulp te bieden. De opstap naar dit soort bespiegelingen was de moord op Kitty Genovese in New York (1964). De jonge vrouw werd op straat neergestoken terwijl naar verluid 38 getuigen toekeken en geen hand uitstaken. Aan het drama werd menige treurige film gewijd alsook dito verhandelingen over hoe beklagenswaardig de menselijke soort is. Regelmatig worden die in het publieke debat herkauwd.

In Maastricht was er deze zomer het trieste geval van de man die van de kade werd getrapt, in de Maas terecht kwam en verdronk. De snel ter plaatste aanwezige politiemensen en bijzondere opsporingsambtenaren (boa's) sprongen niet in het water om de drenkeling te redden. Deze krant kopte: “Boa's zien man in Maas spartelen, kopje-onder gaan en verdrinken, maar doen niets: ook politie grijpt niet in.” Allerlei commentaren zinspeelden op het omstander-effect, maar gingen eraan voorbij dat “niets kunnen doen” en “niets willen doen” verschillende zaken zijn. Best mogelijk dat boa's en politie wel *wilden* helpen, maar dat andere drama, ook van deze zomer, nog in hun achterhoofd hadden: dat van de man die in de Maas sprong om

een reddingspoging te ondernemen, maar uiteindelijk zelf verdronk.

Bij het *Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving* in Amsterdam bestuderen ze opnames die bewakingscamera's maken van misdrijven en ongevallen. De onderzoekers letten daarbij speciaal op hoe omstanders en politiemensen zich gedragen. De conclusie is opbeurend. Negen van de tien keer grijpen ze kordaat in. Ze sussen ruzies, troosten slachtoffers, halen vechtersbazen uit elkaar en maken de weg vrij voor hulpverleners. Er zijn uitzonderingen. Die hebben niet met de omstanders, maar met de situatie te maken: als er bijvoorbeeld geschoten wordt, zijn omstanders terughoudender.

De hulpvaardigheid van omstanders blijkt dus verbluffend groot. Dat is toch anders dan het verhaal over Kitty Genovese. Dat verhaal bleek later om te beginnen al niet te kloppen. Er waren geen 38 getuigen; het handjevol dat er wel was, stond op afstand en had aanvankelijk niet door wat er gebeurde. Toen dat eenmaal tot hen doordrong, belden ze de politie en schreeuwden de belager van Genovese toe dat ie moest ophouden.

Het omstander-effect is een term voor iets dat niet bestaat. Strafpunt voor de psychologie. Pluspunt voor de oude Cicero, die zei dat wij niet alleen voor onszelf zijn geboren.